

Boerenbosbouw is zo gek nog niet

Noordelijke agrariërs stappen over op bosbouw

Waar nu het oog nog kilometersver kan zien, over strakgelijnd landschap van akkers en sloten met hier en daar een langgerekt veendorp, zullen straks stukken bos het beeld verlevendigen. Stukken boerenbos. De bebossing op landbouwgronden door boeren komt van de grond, en wel voornamelijk in de Veenkoloniën. Argwaan en achterdocht lijken te worden overwonnen, met name met behulp van aantrekkelijke financiële regelingen. Dit artikel gaat in op de stap van boer naar bosboer. En over hoe goed voorbeeld goed doet volgen.

Elders in dit nummer zijn de achtergronden en regelingen, die aan de bosuitbreiding op landbouwgronden ten grondslag liggen, geschetst. Het merendeel van de bossen die momenteel in het kader van de Stimuleringsregeling Bosuitbreiding op Landbouwgronden (SBL) worden aangelegd is te vinden in de Veenkoloniën. Dit gedeelte van noord-Nederland staat voor velen gelijk aan een onaantrekkelijk landschap, een hoge werkloosheid en onrendabele landbouw (zie bijvoorbeeld Esser, 1991). Al jaren staat het gebied bekend als een sociaal-economisch probleemgebied, waar de rentabiliteit in de landbouw het laagst is van heel Nederland (Meeuwissen en Posthumus, 1993). Het lijkt derhalve bij uitstek geschikt voor de aanleg van nieuwe bossen (Esser, 1991).

Meino Lumkes is als beleidsambtenaar bos werkzaam bij de provincie Drenthe. Volgens hem komt meer dan 90% van het geld dat van overheidswege beschikbaar is voor bebossing momenteel terecht in Drenthe en Groningen. De provincie heeft ingezien dat het belang van bos niet onderschat mag worden. *"De provincie sluit aan bij het nationale beleid en zorgt voor een optimale verdeling van rijks-gelden."*

Er zijn voldoende aanvragen voor subsidies om bos aan te leggen, zo geeft Lumkes aan. *"Of een bepaald gebied ook daadwerkelijk bebost gaat worden en of er geld beschikbaar wordt gesteld, hangt sterk af van de locatie. Op een bos ergens in niemandsland zit niemand te wachten; een nieuw bos tegen een natuurgebied of woonwijk is echter aantrekkelijk. Samen met de boer wordt bekeken wat de mogelijkheden zijn. Zo kan er wellicht door ruiling van grond bos worden geplant daar waar het aantrekkelijk is. We verkopen in principe geen nee."*

Gezien het aantal aanvragen mag verwacht worden dat er bij verscheidene agrariërs een positieve houding bestaat ten aanzien van de - gedeeltelijke - overschakeling op bos. En dat mag op zich als opvallend worden gezien; het 'boer-zijn' betekent voor velen immers meer dan slechts een beroep.

Van boer naar bosboer

De gebroeders Kruit en de heer Groenwoud (what's in a name) zijn noordelijke agrariërs - met

hun bedrijven in de gemeenten Gasselternijveen en Stadskanaal - die met boerenbosbouw bezig zijn. Kruit ziet de overstap als een nieuwe uitdaging en is inmiddels al 'bosboer', Groenwoud heeft nog geen definitieve beslissing genomen. Kruit, met zijn broer eigenaar van een bedrijf van 230 hectare, ging vorig jaar tot de bebossing van de helft van z'n grond over. De rest volgt komend jaar. Groenwoud zag de ontwikkelingen op de grond van z'n buurman aanvankelijk met lede ogen aan. Hij vreesde een waardevermindering van z'n eigen bedrijf en negatieve invloeden vanuit Kruits bos, met name door onkruidgroei, schaduwwerking en 'kouder worden van de grond'. Van dit laatste is sprake als het aantal aangrenzende boeren geringer wordt en daarmee ook de belangstelling om die grond ter uitbreiding van een bedrijf te kopen. Langzamerhand, na gesprekken met Kruit en ambtenaren van de provincies Groningen en Drenthe, begint ook hij echter serieus te overwegen de overstap naar bosbouw te maken. De beslissing valt hem echter zwaar. *"Vroeger zei ik altijd tegen mijn vader, die me afraadde net als hem boer te worden: ik ben liever arm en boer, dan rijk en geen boer. Maar arm boer-zijn valt niet mee!"* Groenwoud, die zich ondeskundig acht wat bosbouw betreft, heeft zich inmiddels opgegeven voor een cursus bosbouw voor agrariërs. De term zaaghout heeft hij zich al eigen gemaakt.

Zoals gezegd zijn de vooruitzich-

■ Billboard ter promotie van het boerenbos.

ten voor veel akkerbouwbedrijven in het gebied ronduit slecht. De saldi zijn er de laagste van heel Nederland. Volgens akkerbouwer Kruit is de rek er voor veel boeren uit. Kruit, werkend in een maatschap met zijn broer, had weliswaar een rendabel bedrijf, maar realiseerde zich dat verdere uitbreiding eigenlijk niet mogelijk was. *"Overstappen op grove tuinbouw was voor mij geen optie, omdat ik er niets voor voelde op de knieën te moeten."* Kruit koos, na overleg met vertegenwoordigers van rijk en provincie, voor bosbouw. De subsidie-regelingen waren dusdanig dat een overstap hem niet teveel geld kostte. Een werkgroep van LNV en de provincie Drenthe had daartoe de financiële onderbouwing voorbereid. Zo werd onder andere de waardevermindering van de grond, die bij de keuze voor bosbouw aanzienlijk is (Jans et al, 1994), gecompenseerd. Juist het huidige samenstel van subsidieregelingen waarvan gebruik kan worden gemaakt lijkt de tijd voor meer dan een enkeling rijp te maken voor een overstap. Voor de komende 15 of 20 jaar - afhankelijk voor de keuze voor tijdelijk of blijvend bos - is de bos-

boer dankzij Europese Unie, overheden en organisaties als FACE financieel onder de panen.

Inmiddels voelt Kruit zelfs al enige affiniteit met zijn bos. Hij besteedde de aanleg van zijn bos uit, maar heeft inmiddels zelf ideeën ontwikkeld over wat hij met het bos wil. Productie van kwaliteitshout, jacht - een liefhebberij van hemzelf -, misschien een camping. *"Mijn vrouw is echter degene die veel meer met bos heeft. Ze heeft mijn plannen dan ook altijd ondersteund."*

In tegenstelling tot zijn burens heeft Groenwoud *"niets met bos"* en hij *"komt er nooit"*. Zijn beweegredenen om op bosbouw over te schakelen zijn vooral van financiële aard. Over een aantal jaren zou hij wellicht zijn akkerbouwbedrijf toch moeten beëindigen, aangezien geen van zijn kinderen het bedrijf wil overnemen. *"Ik zou me niet graag over een paar jaar realiseren dat ik een grote kans gemist heb."* Natuurlijk speelt de eerdere beslissing van buurman Kruit om 'bosboer' te worden een belangrijke rol. Groenwouds land grenst straks grotendeels aan bos (waardoor deze moeilijker ver-

koopbaar wordt) en bovendien kon hij uit de eerste hand van Kruit ervaren wat de mogelijkheden en beperkingen van bosaanleg zijn. En de aanwezigheid van Kruit's bos betekent dat Groenwoud een hogere bijdrage per hectare krijgt wanneer hij tot bosaanleg overgaat, omdat het nieuwe bos grenst aan bestaand bosoppervlak.

Voor hem is het ook van belang dat hij z'n grond kan behouden, al staat daar straks bos op. *"Vlakbij onze boerderij, grenzend aan ons land, ligt een kerkhofje waar m'n vader en grootvader begraven zijn, op grond die vroeger bij de boerderij hoorde. Als kind vond ik het altijd maar griezelig om daar in de buurt te zijn. Maar nu geeft het een goed gevoel om er dagelijks te komen."* Enkele hectaren bij de boerderij worden niet bebost om mogelijke andere ontwikkelingskansen in de recreatieve sfeer of de uitbreiding van de begraafplaats niet uit te hoeven sluiten.

Niet alleen veenkoloniale boeren kiezen voor bosbouw. Het akkerbouwbedrijf van Hindrik Goosen op de Hondsrug bij Anloo heeft een geheel eigen karakter. De door Berlage ontworpen boerderij 'De Schipborg' vormt het centrale punt en wordt omgeven door grote landbouwkavels. Het geheel bevindt zich in het stroomdallandschap van de Drentse Aa. Het gebied waar het bij de bebossing om gaat is hydrologisch en ecologisch van grote betekenis. Bovendien ligt het in een door het Rijk aangewezen Waardevol Cultuur Landschap (WCL).

Hoewel het een goed renderend landbouwbedrijf betreft heeft de eigenaar om verschillende redenen gekozen voor bosaanleg.

■ *Anderhalf jaar oud 'boerenbos' te Gasselternijveen.*

Door zijn ligging worden de mogelijkheden van het akkerbouwbedrijf door te verwachten milieumaatregelen beperkt. Bovendien ambiëren de kinderen het agrarische beroep niet. De instandhouding van het bezit staat echter hoog in het vaandel en door gebruik te maken van diverse regelingen voor een financiële bijdrage kwam bosaanleg in de vorm van een nieuw landgoed als een goed alternatief in beeld.

Het ontwerp van lanen en zichtassen van Harry Berg geeft het nieuwe landgoed de allure die het verdient. Het bosplan, waar de familie grotendeels zelf inhoud aan heeft gegeven, voorziet in de aanplant van inheemse soorten als zomereik, beuk, grove den, linde en zoete kers, maar ook bosbouwkundig interessante uitheemse soorten als Japanse

lariks, Corsicaanse den (Koeke-laere den) en Amerikaanse eik worden niet geschuwd. Hun aandeel kan onder de geldende regels echter niet méér bedragen dan 20%. Ruim 130 hectaren kale landbouwgrond zullen nu in twee jaar worden bebost (Berg, 1995).

Weerstand overwinnen

Veel weerstand onder de agrariërs in de regio moest en moet overwonnen worden. Kruits boerenbosproject speelt hierbij een belangrijke rol. Het project wordt met veel gevoel voor public relations aan boeren en buitenlui 'verkocht'. Passanten stuiten bijvoorbeeld op een groot bord langs de weg naar Stadskanaal, waarop het boerenbosproject indrukwekkend wordt aangekondigd. De officiële start van het project werd opgeluisterd door de aanwezigheid van de toenma-

lige staatssecretaris Gabor van LNV en voorzitter Nijpels van de stichting FACE. Voor het groots opgezette openingsfeest werden alle burens uitgenodigd. Bij veel van hen bestond aanvankelijk veel weerstand en argwaan met betrekking tot het project. Wat moet een boer met bos, zo was de heersende gedachte. Emotionele discussies waren niet zelden het gevolg. Langzamerhand begon volgens Kruit bij sommigen, zoals bij zijn buurman Groenwoud, toch het besef te ontstaan dat bosbouw *'misschien zo gek nog niet was.'* Zo vervulde Kruit een voortrekkersrol. Zijn burens wisten dat Kruit immers niet slechte boerde, en *"als die van Kruit al bos gaan aanleggen, dan moet het er toch iets aan de hand zijn"*. Enkelen volgden inmiddels het voorbeeld van de bosboer annex partime-wethouder en de beleidsmedewerkers

■ *Op de voorgrond de laatste bietenoogst. Het overige deel van het bedrijf wordt het komend jaar beplant.*

spreken inmiddels over het 'Kruit-effect'.

Kruit heeft een uitgesproken mening over de mogelijkheden van boerenbosbouw. Volgens hem moeten de boeren niet bang zijn dat de akkerbouw volledig uit bepaalde gebieden zal verdwijnen. *"Er is geen oorlog zo hevig of er blijft wel een soldaat over."* Kruit verkondigt zijn boodschap onder meer in de media, en sprak bijvoorbeeld op een voorlichtingsbijeenkomst voor Zeeuwse boeren. *"Ik probeerde ze duidelijk te maken dat ze een gouden kans aangeboden kregen. Toch wilden veel plaatselijke boeren er niet aan dat bosbouw een redelijk alternatief kan zijn."* Volgens hem is het mooi meegenomen dat boeren door bos aan te

leggen aansluiten bij de vraag naar bos vanuit de maatschappij en bijdragen aan een beter milieu.

Hoe straks verder?

Momenteel is de boerenbosbouw zeer afhankelijk van subsidies. Bosbouw zou zonder geldelijke steun van de diverse overheden en andere instanties alleen op zeer grote bedrijven (in de orde van 120 hectare of groter, zie Meeuwissen en Posthumus, 1993) rendabel zijn. Van de boeren wordt een zekere mate van creativiteit verwacht om straks, wanneer na 20 jaar de financiële bijdragen grotendeels wegval- len, voldoende inkomsten te genereren uit het bos. Houtpro- ductie ligt voor de hand, maar die zal toch gepaard moeten gaan met andere vormen van exploitatie. Voor sommige boeren is het aanleggen van een kleinschalige

camping op het terrein een optie, voor anderen bijvoorbeeld de verkoop van kerstgroen. Lumkes ziet met name ook mogelijkheden waar bosaanleg wordt gecombi- neerd met woningbouw, in het kader van een wervend woonmilieu. Bovendien kan er volgens Lumkes een 'spinoff-effect' van bosaanleg ontstaan wanneer een gebied door nieuwe bossen aantrekkelijker wordt voor recreatie en toerisme. Passerende recrean- ten zullen wellicht boerderijen aandoen om groenten, fruit, bloe- men of andere producten te kopen. Nieuw bos kan zo economische activiteiten indirect versterken. De ideeën zijn nog niet structureel uitgewerkt, en bij veel boeren moet toch de idee leven dat ze 'een sprong in het diepe' wagen. Verwachtingen zijn vaak ook erg hoog gespannen, zoals bij Kruit die van plan is kwaliteits- hout te halen uit zijn bos.

Bob Rossingh is het voorbeeld van een agrariër die zelf op zoek is gegaan naar manieren om een rendabel boerenbosbedrijf op te zetten. Bij Ter Apel is hij bezig met de aanleg van een 'nieuw landgoed', waar naast bosbouw ruimte is voor wat akkerbouw en voor een hertenfokkerij van 7 hectare. Rossingh is bovendien bezig om zijn project gedeeltelijk te financieren via het Groenfonds van een grote bank. Opmerkelijke ondernemersgeest, die overigens meer agrariërs die in de bosbouw stappen kenmerkt.

Groenwouds vrouw denkt bij het toekomstig gebruik van het bos op hun land aan het aanleggen van een natuurpad. Kinderen zouden er kunnen ervaren wat een bos precies is, welke boomsoorten er voorkomen, enzovoort. De mogelijkheden worden enigszins beperkt door de voorwaarden die aan de verschillende regelingen verbonden zijn (zie ook Wiersum elders in dit nummer). Zo is de aanplant van een aantal exoten of fruitbomen slechts in geval van uitzondering en op kleine schaal mogelijk en zijn commerciële tussenteelten niet toegestaan.

Bij de aanleg van nieuwe bossen komen ook andere problemen aan de orde, zo blijkt onder meer uit het relaas van Rinck Zevenberg. Als projectmedewerker bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is hij actief binnen het zogenaamde Oostermoer-project, dat beoogt de leefbaarheid in dit deel van de

Veenkoloniën te verbeteren. Het is onder andere de bedoeling om een groene corridor tussen de toeristisch sterk ontwikkelde Hondsrug en Westerwolde aan te leggen. De gemeente Stadskanaal wil zich daarbij profileren als 'groene stad'. "*Ik ben niet geheel tevreden over wat er tot nog toe is bereikt. Vaak lopen we toch tegen verschillen in opvattingen en regeltjes op de verschillende bestuursniveaus op.*" Zevenberg geeft het voorbeeld van een boer die met alle instanties overeenstemming had bereikt over het aanplanten van bos op zijn landbouwgrond. Omdat er echter nog een herinrichtingsprocedure liep mocht er formeel geen bos worden aangeplant. De boer plantte toch en is nu in een rechtszaak verwickeld.

Zoals gezegd is de overstap van akkerbouw naar bosbouw niet zo vanzelfsprekend als wellicht wel eens gedacht wordt. Het boerzijn is voor veel agrariërs een belangrijk onderdeel van hun identiteit. Men voelt zich ook duidelijk 'veeboer' of 'akkerboer' en het is niet makkelijk om dan te besluiten 'bosboer' te worden. Voor veel akkerbouwers betekent de overschakeling een moeilijke, vaak emotionele beslissing, waarbij zaken aan de orde komen als heroriëntatie op het vak, binding met het land, de gezinsituatie, contacten met collega's (Jans et al., 1994).

Tot slot

In een samenspel tussen overhe-

den, financiers en agrariërs blijkt het mogelijk tot behoorlijke oppervlakten nieuw particulier bos te komen. In Drenthe betreft het inmiddels vele honderden hectaren per jaar. Onder de deelnemers zitten zowel jongere als oudere boeren die de nieuwe mogelijkheden zien als een uitdaging binnen het ondernemerschap. Sommigen vatten het op als wat wel genoemd wordt 'de warmste sanering die er in de landbouw ooit geweest is'. Toch spreken de agrariërs niet van bedrijfsbeëindiging, maar zien de overstap op bosbouw als een voortzetting van hun bedrijf in een andere vorm. Het opdoen van bosbouwkennis in combinatie met creativiteit in het ondernemerschap is bepalend voor het succes dat de bosboer op termijn zal hebben. De goede voorbeelden zullen garant staan voor de verdere particuliere bosuitbreiding op landbouwgronden.

Literatuur

- Berg, H., 1995. Een nieuw landgoed te Schipborg. In: Noorderbreedte jg. 19 (6), p. 242-243.
- Esser, R., 1991. Het platteland: de speeltuin van de stad? In: Rijnvos, C.J. (red.), 1991. De verbeelding van het platteland. Kluwer/Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij, Deventer/Groningen.
- Jans, M.F.F.W., H.J.L. Custers en J.M. Paasman, 1994. Van boer naar bosboer: het overwegen waard. Ministerie van LNV, IKC-NBLF, Wageningen.
- Meeuwissen, T.W.M. en C.L. Posthumus, 1993. Het Boerenbosbedrijf in de Veenkoloniën. Bos en Hout Berichten, nr.3 1993.